

NOVEMBER, SZENT ANDRÁS HAVA, ADVENT

Az advent, a „várakozás” hajdan a régi ember gondolkodásában, szentségi gyakorlatában Szent Mártonnal kezdődött; ez napjainkra négy hétre szűkült. Advent adta elejét az egyházi évnek is.

Az Advent az V-VI. századtól, Galliából kiindulva lesz a karácsonyra való készület ideje. Kezdetben november 11. után hétfő, szerda és péntek a böjtös napok, ám szerzeteseknek az egész december. A VI. században kerül Itáliába, de már korábban Nagy Szent Gergely is említi, igaz, ő még böjt nélkül. Keleten Fülöptől (november 15.) számítják, a koptok november 14-től (akárcsak az ambrozián és mozarab – óspanyol – liturgiában). A X. századtól a böjt nélküli készület lesz általános a nyugati Egyházban, a várakozás örömteli volta miatt. A középkor a négy hetes várakozást úgy magyarázta, hogy Krisztus négyféleképp jött el: testben (Betlehemben), értelemben (minden nap), halálunkkor, és az Utolsó Ítéletkor. III. Ince pápa szavaival: „*1. a test felhőjében – értsd: a testben Krisztus istensége mintegy felhőbe burkolva elrejtetett; 2. a kegyelem harmatában; 3. a halál forgatagában és 4. az ítélet tüzében.*”

A Nap ilyenkor igen alacsonyan jár, ködösek a hajnalok, a rontást hordozó sötét napok, de egyben a várakozás, a készület, a reménykedés időszaka ez. A hajdani falu népe a sötétség adta szorongást, szórtságot, a betegséget ágyazó rosszat a karácsonyi készület varázsló játékaival oldotta, zavarta el. Az ember testéből-lelkéből, de a rábízottak sokaságából is kiűzte a gonoszt, hiszen az ő dolga volt a Teremtő akarata okán, hogy a jószág az istállóban, ólban, (de) a kert, a mező, az erdő, a vizek is épen maradjanak, rendezetten várják a gazdával együtt a csodát, a Nap téli fordulatát, Fény-Krisztus születését (mert a régiek hitték a Teremtett Világ valamennyi létezőjének titokzatos egybetartozását, hitték annak lépcsőzetes rendszerét – az életet). A régi ember az ilyenkor ébredő testi vágyát, az ölelés és az étvágy pirosát böjttel, sötét öltözettel, s ezernyi szent cselekvéssel tartotta távol, hogy lelke szüzi fehéren izzon, hogy a születés az ő cselekvő részvételével, vele-benne mehessen végbe. A karácsonyvárás egyik jellemző játéka volt amikor Luca-nap hajnalán a bágyadt, alig-életű Nap éppen föltámadni készül, a tyúkok karikában etetése. Régi kocsikerék vagy hordó abroncsába szórta a gazdasszony a szemet, s az ilyenkor naphosszat káráló aprójóság, a zűrzavart kavarázó tyúksereg „*dödörgővé*” vált, összeszedte magát; s ráncba szedődött ezáltal a gazda és a rábízott mindenk. A titokzatos éjjelen, a karácsony éjféli mise után „*mártonvesszővel*” ébresztették zavarták ki az ólból a tyúkot, s az lármázott, riadót tett: megszületett a fény, velünk-bennünk van Jézus; moccanjon a gyermekisten, mozduljon hát a világ is!

A karácsonyi ünnepkör valahány szokásjátékát a „*zárttság*” és „*nyitottság*” kettőssége jellemzi. Fény-Krisztus születését szórtságot űző, rendeződést, csöndet, zárttságot varázsoló játékok előzték; a titokzatos pillanatot követően pedig a moccanást, a nekiindulást, a nyitottságot ösztönözték a cselekvések. Téves tehát – egyebek között – azt állítanunk és hinnünk, hogy a betlehemezés keresztény szokása az egyházak ellenkezése, tiltása okán fokozatosan kiszorította a karácsonyi ünnepkörből a pogánynak ítélt regölést (bár az egyházak ezen törekvése sajnos valóságos); hiszen az előbbi a születésnek „*ágyazott*”, a születéshez rendezte az ember lelke-kedvét, míg az utóbbi a születés utáni „*kötelező*” nekiindulást szorgalmazta; és mindkettőben, más-más arányban ugyan, de megtalálható az ún. pogány elem csakúgy, mint az egyetemesen keresztény vonás (ez még akkor is így igaz, ha a bukovinai székelyek – föltehetően az ortodox környezet hatására – karácsony vigíliáján kezdték a betlehemjárást, s vízkeresztkor, az ortodox egyház karácsonyán fejezték be azt. A Kárpát-haza minden vidékén advent adta a betlehemezés alkalmát).

Az emberéletben a Nyilas a purgatóriummal, a „köztes léttel” rokon (nem véletlen, hogy Alexandriai Katalin közbenjárásával a tisztítóüzből szabadulhat meg a lélek!). A léleknek a régiek hite szerint el kell szakadnia minden földi kötéstől – az ittmaradottaknak el kell engedniük a Teremtőhöz vágyakozót, hogy amint jött, a „*Bak nulla pontján*”, a „*Tejút hasadékan*” vissza tudjon térni immáron véglegesen az Úrhoz, aki a földi étellel – a tisztulat és a minden-boldogság okán – hatalmasan megpróbál valamennyiünket.

Ez az időszak egyben a gyermek anyaméhen belüli állapotával is rokonítható; hiszen ez várakozó állapota a születni akaró magzatnak csakúgy, miképpen az őt óhajtó családnak.

A falu népe ilyenkor a zajos mulatságoktól is tartózkodott, csak a disznótorok szertartásos és egyben családi hangulatában oldódott fel egy csöppet; muzsika itt sem volt (legföljebb a duda szól, amely „*ránchaszedő*”, révületet alapozó „*varázshangszernek*” számított). Íme a ránchaszedés egyik története: „*A balta a zuster meg a duda mindig a kanászná vót. Mer nemcsak a pajtasokat, hanem a disznókat is dudaszóvá kellett tartani. Dudaszó mellett jobban elvótak, a kanok nem nyugtalankodtak. A zén vilkei falkámba hét kan vót... Egyik vadabb vót, mint a másik. Az idegen, úrféle embernek nekimentek. Még egymás bélit is kieresztették vóna, ha agyaraikat harapófogóvá lenem törtük vóna. Mikor oszt kijátóttam nekik: prr kanikám, prr, prr, főmérgettek, tajtékat hánytak. Úgy hittuk eszt: kanidagasztás. De a dudaszóra mingyá lecsendesedtek...*” (a bennünk lévő disznóság nem más, mint az anyagi javaknak telhetetlen óhajta, és az ezek okozta belső zürzavar).

Szentséges ízét az adventnek a hajnali mise (aranyos mise, roráté) adta meg. Nagyzsámon adventben a gyermekek hajnali harangszóval kelnek, és házról-házra járva csengővel és énekszóval költögetik a híveket. Csíkban régebben betlehemes játék volt a hajnali misén; onnan indultak a házakhoz betlehemezni. Erdély számos magyarlakta helyén azt tartják, hogy a roráté alatt be kell zárni minden ajtót-ablakot, különösen pedig az ólat, mert a boszorkányok a harangozás elől a házakba, ólakba menekülnek. Főleg a teheneket rontották meg. Az alföldi falvakban, amikor rorátéra harangoznak, cukrot vagy mézet eszik a lány, hogy édes legyen a nyelve, minél előbb férjet édesgessen magához. Máshol első hajnali misére való harangozáskor a férjhezmenendő lány a harang köteléből kis darabot igyekszik szakítani és azt a hajfonópántlikájába varrja s a hajában viseli, hogy farsangkor majd sok kérője legyen.

Advent első vasárnapján koszorút készítenek; szerkezete kör és kereszt; öskép, Istentől való, az ember által kitalált képektől abban különbözik, hogy vele születik a tartalom. Népünk hitében a kör: öl, ölelés, Boldogasszony öle, amely a Teremtő Fény maradéktalan óhajta, és a megkapott Fénynek az őrzése. A körben lévő egyenlő szárú kereszt pedig az óhajtott Fény, az Ige, a szeretet mellyel Isten teremtette és megtartja a Világot. Ahol a két egyenes metszi egymást, népünk hite szerint Isten ott lép be a világunkba. A körkereszt a Teremtő velünk való szövetségének pecsétje; a kereszt négy végén (ahol ezek az örökzölddel öltöztetett kört metszik) egy-egy méhviasz gyertya áll; advent minden vasárnapján meggyújtanak belőle egyet: eggyel mindig több gyertya ég. Sok helyen a karácsonyfa alá teszik, vagy a mestergerendára akasztják.

Palócvideken és a Galga mentén, Göcsejben, de szórványosan az ország más vidékein is adventon „*Szentcsaládot járnak*”. Az ünnep előtt kilenc nappal kilenc család összeáll és minden nap más-más családnál tartanak énekes, imádságos áhítatot. A Szent Család képét vagy szoboralakjait magukkal viszik, s ezek mindig az áhítatnak helyet adó családnál „*hálnak*” – a régiek hite szerint áldást adva a ház népének és minden jószágának.

November 11. Márton

(316/317, Sabaria–397 november 8., Candes), Tours püspöke, a középkor nagyhírű szentje; Magyarország védőszentje. Régi göcseji neve „*Minciénmárton*”.

Márton szülei pogányok voltak, atyja a császári hadsereg tribunusa volt – nyugati legendája szerint édesapja, Florus, Pannónia királya volt, így Márton hun, illetve magyar királyi sarj.

Amikor Sabariában 316/17-ben meglátta a világot, éppen három éve múlt annak, hogy a „*Milánói ediktummal*” Nagy Konstantin és Licinius teljes szabadságot és elismerést biztosított az Egyháznak, és hívei számára megadta a többi polgárokkal való egyenjogúságot. Az egyházi törvények – egy időre – birodalmi törvényekké emelkedtek, s ha valakit egyházi büntetés ért, annak állami büntetőjogi következményei is lettek. A vértanúk és katakombák üldözött közösségéből néhány évtized leforgása alatt mindent meghatározó birodalmi egyház és államvallás lett.

Márton egészen kicsi volt még, amikor szülei Sabariából átköltöztek az itáliai Páviába, az ókori Ticiniumba, pogány környezetbe. Tizenkét évesen, szülei akarata ellenére jelentkezett katechumennek. A keresztséget hat évvel később vette föl, s ez még az akkori időkben is hosszúra nyúlott előkészületet jelentett.

Tizenöt éves volt, amikor Severus és Probus császárok parancsának megfelelően mint veterán apa fiát besorozták a császári seregbe, és lovas testőrtiszt lett, s már ebben az időben kitűnt katonatársai közül. 334-ben Amiens-ben történt, hogy télvíz idején tiszt köpenyének felét odaadta egy ruhátlan koldusnak – ekkor még mint római tiszt és katechumen (hittanuló, vagyis meg nem keresztelt).

Azon az éjszakán Mártonnak különös álma volt: Jézust látta, amint fényes sereg veszi körül. A vállán azonban a köpenynek azt a darabját viselte, amit a koldus kapott, és odafordulván az angyalokhoz, mondta: „*A katechumen Márton öltöztetett föl engem ezzel a ruhával!*” Amikor ezt az álmot egy papnak elbeszélte, az csodálkozva ránézett, és azt mondta: „*Az Úr megmondta: Amit egynek a legkisebb testvéreim közül tesztek, nekem tettétek. De úgy vélem, hogy az Úr is készített neked egy ruhát, amelybe föl akar öltöztetni.*”

Hamarosan megkeresztelkedett, s amint mód nyílt rá, elhagyta a hadsereget, és a poitiers-i püspökhöz, Szent Hilariushoz csatlakozott, aki exorcistává (ördögűzővé) szentelte. A lovagkor teljesen magáénak érzi Mártont, hiszen katona volt mielőtt a Seregek Urának hívását meghallotta volna. Elbocsátási kérelmét a császár gyávaságnak bélyegezte. Ekkor Márton fegyvertelenül a csatasor élére állt, s Jézus nevében sértetlenül áthatolt az ellenség sorain.

Nem sokkal ezután Márton Poitiers-ből hazalátogatott a szüleihez, s édesanyját meg tudta téríteni – a legenda szerint a közeli kút vizével keresztelte meg édesanyját. Az egykori szülőház helyén épült szent Márton temploma, az előtte levő kút már a középkorban „*Szent Márton kútja*” – a legenda szerint ezzel keresztelték meg Mártont. Hamarosan megvalósította régi vágyát: először Milánó közelében, majd a Genova előtti Gallinaria-szigeten remetéskedni kezdett. Ekkoriban pusztított az ariánus eretnecség és ariánus püspökök őt magát is bántalmazták és kiutasították.

Hilarius püspököt az ariánusok elűzték Poitiers-ből, sőt az egyházmegyéjéből is, de császári engedéllyel hamarosan visszatérhetett. Ekkor Márton is elhagyta szigeti remetességét, és visszament Hilarius mellé. A városon kívül épített magának egy remetelakot, hogy visszavonulhasson a magányba. Hamarosan tanítványok gyűltek köréje, s először a cella körül bontakozott ki a ligugéi kolostor, majd 375-ben Tours közelében megalapította Marmoutier kolostorát. Ezzel megindította a gall-frank szerzetesség fejlődését. 371-ben, amikor a tours-i püspök meghalt, a nép, a papság és a többi püspökök mind Mártont kívánták püspöknek. Ám hiába akarta a nép Mártont akarta püspökké választani, ő menekült a hívek elől; de bárhova bújt, mindenütt rátaláltak. Végző kétségbeesésében a ludak ólját választotta, ám búvóhelyét a ludak gágogása elárulta, s kénytelen-kelletlen püspöki rangot kapott.

Fölszentelése napjától Márton mint jó pásztor látogatta nyáját, prédikált, s a csodatevés ajándékát is megkapván, nagy erőt öntött a hívekbe és a papokba egyaránt. A nép atyjaként szerette őt, aki úgy élt közöttük, mint a legszegényebbek, s csak segíteni és békességet teremteni akart mindenütt. Az egész ország gyógyításairól, ördögűzéseiről és halottfeltámasztásairól beszélt. Élettörténetét számos csoda elbeszélése veszi körül, amelyekben ma sem lehet kételkedni. Ahol azonban szükség volt rá, Márton tudott nagyon keménykezű is lenni: ha a hit

tisztasága került veszélybe; ha a hívők babonás tisztelettel vettek körül egy helyet vagy egy vélt szentet, illetve ha pogány szokások és elképzelések akadályozták az evangélium terjedését. Ilyen esetekben nem vonakodott életének kockáztatásától sem, teljes elszántsággal és keményen harcolt a hitért.

Egyszer látta, hogy egy játszadozó gyermekre kígyó támad, de parancsára engedelmessé vált és elkúszott. Akkor szomorúan mondta a szent: *„A kutyák és a kígyók hallgatnak rám, de az emberek nem.”*

Márton szigorú, aszketikus felfogása mindvégig tüske volt a világ, de még néhány püspöktársa szemében is. Az Egyház ugyanis a kapott szabadságban kezdett berendezkedni, és egyre inkább berendezkedett a világba. Kezdték kialakulni az egyházi birtokok, mert a császár példája szerint, aki nagyon gazdag adományokkal látta el az Egyházat, fejedelmek és főúri családok szintén kezdték adományokkal megvetni egy-egy kolostor vagy templom életének alapját. Ennek következtében a klérus a dolgok természetes rendje szerint hamarosan hozzászokott az anyagi biztonsághoz, a fényes ruhákhoz, dús asztalhoz. Érthetően megütközést váltott ki, hogy miként lehet megválasztani püspökké olyat, aki vezeklésben és szegénységben él, aki a remeteséget kedveli; aki a liturgiában használatos fényes trónust elutasítva, egyszerű széket használt, ami főúri házaknál csak a cselédeké volt; s aki a vele élő szerzetes testvéreinek megtiltotta, hogy csak egyetlen ezüstöt is elfogadjanak azért, hogy új ruhát csináltassanak maguknak.

Mártont végigkísérte életén az alamizsnálkodás, és vele a köpeny is: egy alkalommal amikor Márton már régen meg volt keresztelve, sőt már püspök is volt, a katedrális felé sietett szentmisére, amikor ismét egy alig betakart koldussal találkozott. A kíséretében lévő klerikust előreküldte, hogy hozzon gyorsan valami ruhát ennek a koldusnak. Alighogy az elment, Márton levetette saját meleg ruháit, és felöltöztette a koldust úgy, hogy rajta csak egy vékony ing maradt. Amikor az elküldött klerikus visszajött, a koldust nem látta sehol, figyelmeztette Mártont, hogy a misét mindjárt kezdenie kell. Márton magára öltötte a koldusnak szánt ruhát, ami egy zsákszövetből készült gyatra zubbony volt, és így vonult be megrökönyödött papsága szeme láttára a templomba. Más legendaváltozatban egy szegénynek ajándékozta ruháját, s egyetlen palástban ment misét mondani. A templom esperese egy kurta ruhát tudott csak adni neki, amely Márton térdéig, illetve könyökéig ért. Amikor így kiállt misét mondani, a Szentlélek tűzként a fejére szállt; s amint könyökig takart kezét az égnek emelte, a szent angyalok aranyos, gyöngyös palásttal fedték be *„meztelenségét”*. (Az Árpád-kori Sanct Marten falut a tatárok lerombolták, s a népre gyűjtötték a templomot. A régiek hitében s emlékezetében Márton napján az esti órákban a romok közül miseáldozatot bemutató pap emelkedik ki.)

Egy másik alkalommal koldus képében maga az ördög állt Márton elé, és alamizsnát kért tőle. Márton gazdagon megajándékozta, de akkor a gonosz lélek levetette álarcát, és gúnyosan kinevette, hogy micsoda ostoba. Márton azonban nyugodtan így felelt neki: *„Mit számít az, hogy egy szegény ördöggel tettem jót! Hiszen csak Krisztus szeretetéért történt!”*

Egyszer – szól a legenda – Márton diakónusa, Bereck, tetten érte az ördögöt amint az a mise közben a hamis *„igéket”* jegyezte föl.

Egyszer fiatal novíciusokkal sétált a kolostor környékén, és látta, hogy egy juhász éppen birkát nyír. Márton derűsen állapította meg: *„Nézzétek ott azt a bárányt, nézzétek csak, milyen türelemmel hagyja magát nyírni! Megszívlelte a Keresztelő tanácsát, aki azt mondta, hogyha van valakinek két ruhája, ossza meg azzal, akinek egy sincs.”*

Halála után hamarosan szentként kezdték tisztelni, elsőként a nem vértanú szentek között. Ezrekre rúg azoknak a hegyeknek, templomoknak, váraknak és kolostoroknak száma, amelyek Márton nevét viselik. A sírja Tours-ban híres zarándokhely volt az egész középkor folyamán.

A Jeromos-féle Martirológium november 11-re teszi Szent Márton temetését. Rómában a VI. század óta ünneplik.

Szent István lobogóira a hadverő szent Márton képét festtette, s Szűz Mária mellett Márton lett az ország védőszentje. A pannonhalmi apátság is – szent Márton hegyén – az ő tiszteletére épült.

Figyelemre méltó, hogy középkori felvidéki templomaink némelyikében együtt, egy oltáron található a „*négy magyar szent király*”: Márton, István, Imre és László szoboralakja (Szepeshely, Szaniszló; a kassai dómban a kórus alatt egyenrangú helyen áll szobruk).

Legtöbb templomunknak hajdan Márton volt a névadója. Pozsonyban magyar-ruhás szobra áll; Somlóhegy délkeleti szőlői között Mártonkápolna áll és „*Márton-kútja*” található; a középkorban remeteség volt mellette. Márton legkorábbi patrocíniumainak térképe, annak pereme nagyjából az akkori magyar nyelvhatárt is jelzi.

Márton a gazdasági év kiemelkedő zárónapja: jobbágytartozási és tisztújítási határnap. A földbért György, illetve Márton napján kellett leróni. Egyik legendájában a francia király Mártonnak ajándékozza a lovát azzal a feltétellel, hogy szükség esetén száz aranyért visszaválthassa; de végül csak kétszáz aranyért kapja vissza. Innen a mondás: „*Szent Márton kegyes a tanácsban, drága a pénzügyekben.*”

Márton a jószágok egyik jeles patrónusa. Ő fékezi meg az „*ördöghajtotta*” tehenet: a megvadult tehén elé egyenlő szárú keresztet rajzol a levegőbe, a mindenekelőtt-fölött való Ige jelét, melytől az állat megszeli. Répcevidéken az egyik pásztor disznóvész idején mindig bement Szombathelyre a szenthez könyörögni, egyik alkalommal álmában a püspöktől fehér fűzfaágat kapott, mellyel meg kellett vesszőznie a beteg jószágot... A frissen vágott zöldellő ág ősi gonoszűző eszköz. A pásztorok Márton estéjén végigjárták vele a falut:

*„Elhoztuk Szent Márton püspök vesszejét,
A szokást nem mi kezdtük és nem mi végezzük.
Állatainknak annyi szaporodása legyen,
Ahány ága-boga van a vesszőnek.”*

Acsádon hosszú, dús lombosított nyírfavesszővel jártak a pásztorok. Egyet-egyét a gazdának adtak, azzal hajtották ki tavasszal első ízbe a disznót a legelőre.

Márton népünkhöz való szoros kapcsolódását a legendájához kötődő szokásjátékok is nyilvánvalóvá teszik. A Galga-mentén a pásztor vitte vesszőből a gazdaasszony köténye sarkával „*visszakézből*” húzott, a kihúzott vesszővel elverte a pásztor aki táncra tüzesedett; némely helyen a pásztor vesszőzte meg a gazdaasszonyt hogy kimenjen belőle „*teste ördöge*”, amely advent kapujában a lélek romlását hozhatja.

Pál István palóc pásztor emlékezetében karácsony vigiliáján éjfél mise előtt a templomtérre vesszőzték meg a pásztor – aki magára vállalta a falu bűneit. A születés misztériumát csak a tisztult lelkű ember élhette át. Hosszúperesztegen a gazdaasszony azért sütött ilyenkor rétest, hogy szent Márton köpönyegét „*kinyujtsa*”: Márton hóköpennyel terítse be a határban meztelenkedő, fagytól remegő őszi vetést, a mezők Jézusát, hogy a következő évben bőséges termés legyen, a család ne szűkölködjék, a szegényeknek is jusson. Márton a jószág istállóba kerülésének utolsó napja volt. Misére mentek e napon a pásztorok, utána az urasághoz és a gazdához, ahol megkapták bérüket.

A szerbek a farkasok ellen hívták segítségül Mártont: ünnepén a ház küszöbén kakast vágtak, s néhány napig nem dolgoztak.

Ludat ettek, bort ittak régen szerte az országban a szent ünnepén. Szombathelyen a kispapok „*mártonludat*” ettek és borral öblítették (régebben a pap minden levágott libából egy darabot kapott, a legkevesebb húsú „*püspökfalat*”). A nagycsaládban is rendje volt annak, hogy minden vasárnapi szárnyasáldozatból ki miképpen részesült. Kisdobokon e napon fogták tömőre a ludat. Misét mondtak, hogy az elkövetkezendő évben is áldás legyen a libanevelésen. Szitába paraszat tettek, vízzel leöntötték, s megfüstölték vele a „*banyaludakat*”.

„*A mártonlúd mellye, ha világos, hó lészen, ha fekete, eső*” – mondogatták a régiek. Mártonra megforrt az új bor is. Thúróczi János mondásában: „*Szent Márton püspök alacsony emberi sárhajlékből felköltözött a magas mennyekbe, és a jóízű must borrá változik.*” Csíkszentmártonban búcsúnapján „*mártonbort*” isznak, ő „*Nagypoharú Szent Márton.*” A hordóba a dugót napján már be lehet ütni, a borból pedig innia adódik mindenkinek: „*Borfujtó Szent Márton*”. Kolozsváron a kádár céhnek Márton volt a védőszentje; de ő volt a csapók patrónusa is, posztóköpenye okán.

Régen azt tartották, hogy Márton már a telet jelentgeti. „*Ha tisztán ment le a nap, kemény tél, ha homályba szentült, lágy tél lészen*”. Somlóvidék népe erre a napra várta az első havat. Azt is tartották országszerte, hogy „*ha Márton fehér lovon jön, enyhe tél, ha barnán, kemény tél várható.*” A holló, „*Szent Márton madara*” napján mutatkozik, s a telet jelenti be addig a hideg erdő az otthona – vélte Bod Péter.

Göcsejben „*Márton hetén*” sem mosni, sem szárogatni nem szabad, mert a dög odasiet és ruha helyett majd a jószág bőrét kell kiteríteni. Napján a lányok fatálban trágyát vittek a kertbe, ott kiborították, ráálltak és a négy világtáj felé fordulva mondogatták: „*Keletrül is, nyugatrul is, alulról is, felülről is gyűjjenek a kérők!*” A fatál (Csakúgy mint a trágya) a vágyott asszonyéleket idézte meg: az ölet, amely magot fog majdan, s az asszonysorsot, az életet tápláló áldozatot.

A régiségben karácsony magasztos ünnepét a rendeződés hat hete előzte meg csakúgy, mint húsvétot – így adventot Márton ünnepe kapuzta. Vagy napján, vagy e nap után kezdődött a tollfosztás, a fonás-szövés amely az élő fény hiányában az asszonyelket karácsonyra rendezi; a rendezett lelkű leány és asszony ma is alapfeltétele a család megmaradásának. Az asszony tiszta lelkének nemes megszólítása a „*fehércseléd*”. A család mindenkor „*cseléd-élet*”, szolgálat; alázat a többiek iránt, szelíd, szolgáló élet melyben az egyes ember nem a maga hasznát nézi, hanem a nagyobb egész, a közösség érdekében áldozatot, lemondást vállal, „*cselédként*”, szolgálva végzi a maga dolgát. Hajdan a gyermeknek is „*kiscseléd*” volt a neve családban.

Márton fehér köpenye nemcsak a történeti Mártoné, hanem a természet által az élőkre terített védő köpeny is egyben. A határban didergő Jézusra (búzára) borított hóköpeny az ember ilyenkor már szükségképpen pokol-tűzben égő lelkére is ráterült (ugyanazt később Szent Miklós erősíti meg újra karácsony előtt – december 6-i ünnepével – újra az ő fehér köpenyével).

A nagycsalád feje a mártonnapi lúdvacsora után a következő szöveggel emelte áldomásra borral teli poharát: „*lelketek aképpen tisztuljon le karácsony szentséges éjszakájára, miféleképpen Nagypoharú Márton Isten akaratából letisztította ezt a bort.*” (az áldomásívás a Kárpát- hazában csak nálunk volt szokásban, más népeknél nem.)

A Galga-mentén őrzött vesszőhúzás szintén Márton Istenre hagyatkozó hitét példázta: a gazdaasszony az összefogott kötegből hátrafelé, visszakézből és a köténye sarkával húz ki egy vesszőt; s mivel nem látja a „*kínálatot*”, nincsen alkalma választani sem (a kötény még azt is megakadályozza, hogy a rügyes ágat kitapogassa), így a maga döntésével elfogadja a Teremtő akaratát, amelyet Ő szán azon esztendőben jószágai szaporodására. Hiszen ha az asszonyok látták volna miből választhatnak, már az elején elfogyott volna az összes sokrügyes ág! Ám Isten rendelését „*látatlanba*” is el kellett fogadni, hiszen Isten tudja legjobban, mi nekünk a jó még akkor is, ha az esetleg az ember által nem érthető – ott és akkor.

Zala megyében a háziasszony a vesszőt hozó pásztort rétesel jutalmazta, de ha más „*jutalom*” is adott a pásztornak (kalács, pogácsa), annak neve mindenkoron „*Márton-rétes*” volt. (A rétesben benne van a „*rét*”, „*réteg*” szó is.)

A rétes, ez a másutt ismeretlen magyar étel maga a szűzség, a régiségben a leányavatás egyik eszköze. Addig kell a rétes tésztát az asztal fölött lebegtetni-nyújtani, míg az anyagot „*meghazudtoló*” hártavékonyra nemesül, mely a szűzesség megidézője.

Fehér a ló, mely Mártonhoz; fehér a köpeny, mely az ember lelkét öltözteti, melegíti; fehér a hó, mely a határban fagyoskodó „életet” óvja tiszta melegségével; fehér a (lúd)toll, mely az ember feje alá kerül, álmát, gondolatait őrzi-óvja; fehér a rétes tészta is a porcukorral, mely anyagnélküli szüzességével, tisztaságával az anyaöl óvását idézi. A fehér pedig a színek összessége, mely a Teremtő Atyát magát idézi meg.

Királyaink a fehérvári Márton-templomban tették le a koronázási esküt. II. Ulászló e templom tornyában végezte el a négy világtáj irányába a hagyományos napvágást. Márton ünnepének Mincién neve a mindenszentek közelségére utal vissza. Vallásos népünk úgy érezhette, hogy Mártonban szinte minden szent ereje együtt jelenik meg – amint a koronázódomb a „haza kicsiben”, hiszen a magyar szent helyekről hordták össze ide a földet, úgy Mártonban is e mindenszenti, „mencien”-szerepet érzi, érezheti vallásos népünk.

November 11. Nimród

Mondai hős, Bibliai szereplő, óriás; a magyarok legendabeli őse.

A Jelenések könyvében együtt szereplő fehér ló és nyilas képe alapozhatja a nimródi karizma öröklését: „Ekkor láttam a megnyílt eget, és íme, egy fehér ló, és aki azon ült, annak Hűséges és Igaz volt a neve, és igazságosan ítél és harcol. (Ez 1,1; Zsolt 96,13) A szeme pedig olyan, mint a tűz lángja, és a fején számos korona. Olyan név van rá írva, amelyet rajta kívül senki sem ismer. (Dán 10,6) Vértől ázott ruhába volt öltözve, és ez a neve: Isten Igéje. Az égi seregek követték őt fehér lovakon, fehér és tiszta gyolcsba öltözve. Szájából kétélű kard nyúlt ki, hogy azzal verje meg a nemzeteket. Ő fogja kormányozni őket vasvesszővel, és ő tapossa a mindenható Isten bosszuló haragjának szőlőprését. (Iz 49,2; Zsolt 2,9G; Iz 63,2-3) ” (Jel.19,11-15)

Krónikáinkban Nimród a magyarok mondai őse, első királyunk (és egyben a világ első királya is). Azonban a néphagyomány nemcsak Nimródban, hanem Atillában és Szent Istvánban is a magyarok „első királya”-t tiszteli. E három „első” király három korszakot fémjelez: Nimród a szkíta-, Atilla a hun-, s végül Szent István a magyarként ismert nép (ugyanazon nép!) első királya.

Atilla címében Nimród eképpen szerepel: „*ATILA, Bendegúz fia, a nagy Nimród unokája, ki nevelkedett Engaddiban, Isten kegyelméből a hunok, médek, gótok, dákok királya, Világ Pörölye, Isten Ostora.*” (Nádasdy Mausoleum)

Nimród alakjában a mitikus időkben egész Euráziát bejáró szkíták, a két nagy medence, a Tarim-, és a Kárpát-medence között ingázó (szkíta) ősnép ismerszik meg; Atillával a Kárpát-hazában végleg megtelepedő törzsek, az éppen ennek okán külön névvel illetett hunok nagy korszaka teljeseedik ki; míg Szent István – a történelem kerekének fordulata révén – az itt meggyökeresedett, új keretek közt keresztény államot alapító magyarok sorsát alapozza.

Nimródról krónikás feljegyzések híján főként mondák maradtak fenn, melyekben vadászeszköze rendre az íj, a szkíta-fajta (íjlesztő) népek elmaradhatatlan jellemzője.

A Szentírás is említi, mint Nagy vadászt az Úr előtt: „Nimród volt az első uralkodó a földön. Hatalmas vadász volt az Úr előtt, innen a mondás, „*Akárcsak Nimród, hatalmas vadász az Úr előtt.*” „*Birodalmához tartozott Babel, Ereke és Akkád, valamennyi Sinár földjén.*” (1Móz.10,8-9) A fenti idézet közel ezer évvel Krisztus előtről származik, s arra utal, hogy Nimród már akkor is legendás személy volt. Annak azonban, miszerint krónikáink a Szentírásból kölcsönözték volna e származást, több dolog is ellentmond. Nimród a Szentírásban, mint Kám leszármazottja szerepel, viszont a keresztény egyházatyák (kiket Kézai jól ismert) a magyarokat és a hunokat egyöntetűen Noé másik fiától, Jáfettől származtatták. Ha tehát Kézai a Bibliából szedte volna Nimródot, az egyház tanítása ellen járt volna el, Kám nemzetségében keresve őst nemzetének. Mint katolikus pap, főként mint a király saját lelkésze,

feltehetően a Szentíráshoz igazította volna inkább a történetet, ha bárhonnan is kölcsönöz. A Biblia arról sem tud, hogy a bábéli tornyot Nimród építette volna. Viszont régi arab hagyomány szerint Babel tornyát Nimród építette, mert meg akarta látni Ábrahám Istenét (hasonló mondák más népek közt is maradtak fenn Mezopotámiában és a Közel-Keleten, ezekről azonban Kézai feltehetően nem hallott). A bibliatudomány is számon tartja, hogy a Genézisben Noé leszármazottaiként szereplő személyek nem egyéneket hanem népeket képviselnek, s hogy az ószövetségi zsidók Kám nemzetségébe azokat a népeket sorozták, melyek legveszedelmesebb ellenségeik voltak. Nimród a régi arab legendákban is rendre, mint Ábrahám ellensége szerepel. Minthogy Ábrahámot az arabok éppúgy ősöknek tekintették, mint a zsidók, ez a szembeállítás arra utal, hogy Nimród népe a szemita népeknek igen veszedelmes ellensége lehetett és felettük talán uralkodott is. Nimródnak ez az ellenszenves beállítása a későbbi zsidó irodalomban is megmaradt (Így pl. a „*Naftali testamentuma*” cím apokrif zsidó irat az „*istentelen Nimródról*” beszél, aki a népeket Isten ellen lázadásra vezette.)

Nimród az ókori népek közös emlékezetében rendre felbukkan, hol mitikus, bölcs királyként, hol pedig ellenséges, félelmetes uralkodóként. Míg a hazai hagyomány, mint őset bölcs és jóra való királyként említi, addig más népek forrásában Nimród sokkal inkább nagyratörő és ellenséges szereplő.

A zsidó Hagadda Nimródot Ábrahám kortársának, a bálványimádás és a tüztisztelet megalapítójának tartja. A szíreknél Ábrahám Nimródot égő kemencébe vetette, mert nem akart felhagyni a bálványimádással. Chorenei Moses szerint Nimród birodalma az örmény hegyekig nyúlt. Mások Nimródot az asszír Ninussal, Ninive alapítójával azonosítják. Az óbabiloni korból származó ún. „*Nabateus mezőgazdaság*” című arab könyvben az áll, hogy Nimród annak a babiloni dinasztíának az élén áll, amelyet kánaáninak neveztek. Arábia más részén kusitának tartják.

Jóllehet a Képes Krónika szerzője (Kálti Márk) vitatja Nimród efféle származását hangsúlyozva, hogy az ellentétben áll az egyházatyák tanításával, de amikor egy későbbi fejezetben a Turul-nemzetség családfáját sorolja, Álmos vezért maga is Nimród egyenes leszármazottjának tünteti fel. A Turul-nemzetség családfájának ilyen ismerete tehát még oly korból kell származzék, mikor a római kereszténység Szentírása ismeretlen volt őseink előtt (vagyis szent István előttről). Már Benedek Elek érdeklődését is felkeltette ez a különbség. Felvetette, hogy a magyar mesekincsben és hagyományban fellépő Nimród lehet, hogy nem azonos az ószövetségi Nimróddal, illetve ha azonos, akkor valamilyen ok miatt különféle megítélés alá esik. Elképzelhetőnek tartotta azt is, hogy az ószövetségi király időeltolódás kapcsán a korábban már létező Nimródnak csupán egy későbbi megjelenése. Ipolyi Arnold Magyar mytológiájában felveti, hogy Nimród a nem, nemzet(ség) szóval rokon jelentése miatt is szerepelhetett az ősök között; valamint megemlíti, hogy a mondabeli óriások gyakran mintegy „*szerepet váltva*” hegy, hegység formájában élnek tovább a nép emlékezetében. Erre példaként a Tatár/Tatar nevű óriás és a Tátra hegység kapcsolatát hozza, s mellé az erdélyi hagyományt, miszerint Nemere nemcsak a pusztító szél neve, de hegyet is jelöl. Ugyancsak Ipolyi a névváltozatok (Nimród, Ménrót, Nimrud, stb.) alapján feltételezi, hogy esetleg a mi mondai ősrünk nem egyezik a Szentírásban említett Nimróddal, hanem mintegy „*hozzá igazítva*” említik a már keresztény korban írott krónikáink, s ennek a névegyeztetésnek különféle változatait őrzik a különféle elnevezések).

A magyarról törökre, majd onnan visszafordított Tarihi Üngürüs szerint Nimród két fia volt Hunor és Magor: „*A régi időkben a Madzsar törzs nemzetsége Nimród gyermekeitől származott. Nimródnak volt egy Ankisza nevű felesége, s ettől a feleségétől két fia született. Az egyiket Magornak, a másikat Hunornak hívták.*” Kézai Simon is hasonlóan fogalmaz: „*... vissza kell térnünk Menróth óriásra, ki a nyelvek megkezdődött összezavarodása után Eviláth földére mene, melyet ez időben Persia tartományának neveznek, és ott nejtől Eneth-től két fiat nemze, Hunort tudniillik és Mogort, kiktől a húnok vagy magyarok származtak.*”

A krónika a csodaszarvas-mondával folytatódik: „S minthogy Hunor és Mogor első szülöttek valának, atyjoktól megválva külön sátrakba szállnak vala. Történt pedig, hogy a mint egyszer vadászni kimentek, a pusztán egy szarvas ünőre bukkanának, melyet, a mint előttök futott, a Meotis ingoványaiba kergetének. S midőn az ott szemök elől tökéletesen eltűnt, sokáig keresék, de semmi módon nem találhatták. Végre is az említett ingoványokat bejárván, azon földet baromtartásra alkalmasnak szemlélték. Visszatérvén onnan atyjokhoz s búcsút vevén tőle, minden vagyonostól a meotisi ingoványok közzé szállának lakozni.”

Josephus Flavius szerint Nimród kezdeményezte Babel tornyának építését (a Szentírásban e tény név nélkül említetik), amely a bábeli nyelvzavart okozta, de erről Kézai Simon mester krónikája is hasonlóképpen ír (hivatkozva Josephusra): „Minthogy az özönvíz csapása által Noén és három fián kívül minden test elpusztult, végre Semtól, Kámtól és Jáfettől az özönvíz után hetvenkét nemzetség származott: Semtól huszonkettő, Kámtól harminczhárom, Jáfettől pedig tizenhét. S midőn azon nemzetségek, mint Josephus mondja, zsidó nyelven beszéltek, az özönvíz után a kétszázegyedik esztendőben a Jáfet magvából eredt Menróth óriás, Thana fia, minden atyafiaival a mult veszedelemre gondolva tornyot kezdé építeni, hogy ha az özönvíz ismét találna jönni, a toronyba menekülve a bosszúló ítéletet elkerülhessék. Azonban az isteni titkos akarat végzése, mellynek emberi értelem ellent nem bír állni, úgy megváltoztatta és összezavarta nyelvöket, hogy miután rokon rokonát nem érthette, végre különböző tájakra széledének. Az említett toronyban, mint Josephus mondja, a legtisztább aranyból istenek templomait, drága kövekkel kirakott palotákat, arany oszlopokat s színezett kövekkel különböztetvén kirakott utcákat csinálának. És azon torony négy szögre emelkedett; széle egyik szegletétől a másikig tizenötezer lépés, hossza ugyanannyi volt, magassága meg nem volt bevégezve, hanem szándékuk szerint a hold köréig, melyet az özönvíz fel nem ért, fel kellett volna emelve lennie. Alapjának vastagsága háromszáz lépés volt, emelkedtével azonban lassanként keskenyedett, hogy aljának vastagsága a rá nyomuló terhet megbírja. Vala pedig helyezve Nubia és Égyiptom közzé, s maradványait Memphistől Alexandriába menve maig is láthatni.”

A képes krónika összefoglalásában az Özönvíz, Hunor és Magyar s a csodaszarvas-monda sűrítve kap helyet: „Kus nemzette továbbá Nimródot; ő az, aki Noé maradékát az úr ellenében város és torony építésére vezette, amelyről a Teremtés Könyvének tizenegyedik fejezete szól, mondvan: Ő kezdte a hatalmasságot a földön, mert hatalmával másokat maga alá vetett, és akaratuk ellenére az említett munkára kényszerítet”; továbbá: „Erős vadász volt, és elnyomója az embereknek az Úr szeme láttára, hiszen semmi előtte rejtve nincs.” Innen származik a közmondás, vagyis a szólásmondás: „Olyan, mint Nimród. Később ugyanis, ha valaki az emberek elnyomója volt, azt mondták rá, olyan, mint Nimród, vagy hasonlít Nimródra. Országa kezdetben Babilon volt (...) Miképpen tehát a Szentírás és a szent doktorok mondják, a magyarok Jáfet fiától, Magortól származnak, aki – Szent Sigilbert antiochiai püspöknek a keleti nemzetekről szóló krónikája szerint – ötvennyolc esztendővel a vízözön után ment be Evilat földjére, és feleségétől, Enétől, nemzette Magort és Hunort; róluk a magyarok és hunok nevezete.”

A szír kereszténység egy könyve, a Kincsesbarlang elismerően emlékezik Nimródról, történetében sok rokon elemet idézve mondai történelmünkkel. Mintha csak az angyal-hozta koronáról tudósítana: „Nimród az égen megpillantotta egy diadéma képmását. Hívatta Sziszánt, a takácsot, szövetett magának egy ugyanolyat és a fejére helyezte. Ezért mondják, hogy az égből szállott alá koronája.”

Egy másik, tűzzel kapcsolatos legenda pedig mintegy Attila kardját előlegezi: „Nimród, a vitéz király napjaiban tűz tört fel, mely a földből szállt fel, odament hát Nimród, meglátta és leborult előtte. Papokat állított mellé, hogy ottan szolgáljanak es tömjént vessenek rá.”

A napkeleti bölcsek imádásáról szólva a csillag kapcsán szintén ismerős képpel találkozunk: „Látták ezt a csillagot az ég boltozatján, fényesebben ragyogott, mint az összes

többi csillag, s egy fiatal leány volt benne, aki koronás gyermeket tartott karjai között. A régi királyok és a napkeleti bölcsek, a káldeus mágusok szokása az volt, hogy minden cselekedetüket a csillagokból kiolvasott szokás szerint irányították. Így azután meglátván a csillagot megijedtek, rémület lett úrrá rajtuk s megremegett egész Perzsia földje. Rémület vett erőt a királyokon, mágusokon, káldeusokon és Perzsia bölcsein, felettébb féltek eme jel okán, mely a szemük elé tárult. Így szóltak : 'Talán csak nem határozta el a görögök királya, hogy csatába vonul Nimród fiai ellen?' A mágusok és káldeusok tehát, sietve bölcs könyveikbe temetkeztek és könyveik bölcsességének ereje által ráleltek az igazságra. (...) Ily módon ezek a mágusok, napkeleti bölcsek is miután utána néztek Nimród kinyilatkoztatásában, megtudták, hogy király született Júdában, és feltárult előttük Krisztus egész életútja."

Nimród csillagkép alakjában él tovább népünk emlékezetében: a téli égbolt meghatározó csillagképe, az Óriás, a Kaszás, aki nemcsak utat mutat az éjszakai vándornak (hiszen mindannyian azok vagyunk, a földi világ porában botladozunk mennyei hazánk felé!), hanem uralkodik is a fenti mindeneken; Nimród öve pedig egyenest a magyar pásztorhagyományhoz köt vissza: Rónakirály, Rónaörző és Úristen vetése, Félkenyér (Mezőség, régebben Alsó-Fehér vármegyében és Gyaluban is tudtak róla; Felcsíkon úgy ismerik, mint aki a Vacsoracsillaghoz közel van), Úristen pálcája, Juhászbót, Koldusbót, Kampófa, Péterpálca, Szent Péter kulcsai, Püspökpálca, Mennyország ablaka, Mennyország kapuja, Három Kaszás, Háromkirály a három övecsillag neve, maga az Óriás pedig Kaszás, Kaszácsillag, Óriás kútja, Óriás tenyere (megidézve az „Isten tenyerén él” kifejezést is)...

A Gyimesben a fehér ló életet és halált jelző szereppel is bír: jelzi a földi mennyegző, a leánykérés eljövételét, de az „égi mennyegző” a földi létből történő kiválás érkezését is.

Megjelenése élet és halál, szerencse és balszerencse hírnöke; felbukkan a menyegzőnél...: „Befordította a farát a kabala, mert a leánszöktetés megvót.” (Gyimesfelsőlok – Mihókné Tankó Borbála Mónus (*1928), Gyimesközéplek-Megálló, 1996 június). „A fehér ló a farát arra veti, akkor jön a kérő, a leánynak a kérője.” (Dobai Mihályné, született Dobai Gizella (*1927), Székelydobó, 1995 augusztus.) ...de a halált (égi menyegzőt) is bejelentheti: „Ahol meghal egy családból egymásután körülbelül egy év alatt három személy, annak azt mondják, hogy a fehér ló befordította a farát.” (Tánczos L. István (*1937) Csíkszentkirály, 1995 pünkösd)

Ugyanakkor szerencsét is jelez...: „Mikó valami olyan időszakok vannak, hogy valakinek jószerencséje van, akkor mondják, hogy na, fehér kabala odafordította a fenekit, jószerencséje vót.” (Szabó Gergőné, szül. Dobai viktória (*1910), Székelydobó, 1995 augusztus.) ...de balszerencse hírnöke is lehet: „Valaki szerencsétlenül járt ugyebár, azt mondják, na a fehér kabala berúgott neki.” (Szabó Gergőné, szül. Dobai Viktória (*1910), Székelydobó, 1995 augusztus.)

Másutt is viharos idők jele a fehér ló: „Apáméktól hallottam, hogy egy délután ásták a krumplit a mezőn. Egyszer észrevették, hogy valami úgy süvít, nagy robajjal zuhan. Hát ahogy felnéztek az égre, egy tüzes kardféle esett lefelé. Hát még jobban kémlelték az eget, és egy fehér lovon ült egy ember; annak halványan látszottak a körvonalai. Megijedtek, mert tudtak az öregektől, hogy ez bajt jelent az emberiségre. Még aznap éjjel kitört a világháború.”

Mikor a nemzet védelmét az emberi erőt kiegészítő eszközöknek szüksége érett, akkor ezen fegyverek-védvonalak is mondai történelmünk szereplőinek nevét vették magukra, megidézve ezáltal régtől oltalmazó segítő szerepüket s a vele járó erőt is. Így kapta a világháború védvonala az Árpád-vonal nevet, mely jelentőségéhez képest példátlan ideig ellenállt az idegen hadaknak; így lett harci járműveink neve Botond, Lehel (43M Lehel – Páncélozott csapat- és sebesültszállító jármű), s így Nimród.(...)